

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

نظرات استدلالی

طرح اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸

(جلسات ۱۳۸۹/۴/۲۳ و ۱۳۸۹/۶/۱۷ و ۱۳۸۹/۶/۱۷ شورای نگهبان)

تهیه و تدوین: دقت امور حقوقی و قوانین

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

طرح اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ - مصوب

۱۳۸۹/۴/۱۳ مجلس شورای اسلامی

۱- مقدمه

حقوق مالکیت فکری مترتب بر هر اثر که به موجب قانون مورد حمایت قرار می‌گیرد دارای دو جنبه مادی و معنوی است. جنبه‌های مادی حقوق مالکیت فکری مترتب بر اثر شامل حق بهره‌برداری اقتصادی از اثر مانند نشر، عرضه، پخش و است. جنبه‌های معنوی حقوق مالکیت فکری مترتب بر اثر شامل حق ذکر نام در اثر، حق تحریف، حق تغییر، حق بهره‌برداری از تقدیر اثر و حق نشر می‌گردد. به موجب ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸، مدت استفاده از جنبه‌های مادی حقوق مالکیت فکری مترتب بر اثر برای وراثت پدیدآورنده از تاریخ مرگ پدیدآورنده سی سال است. لکن به موجب ماده (۴) همان قانون «حقوق معنوی پدیدآورنده محدود به زمان و مکان نیست و غیر قابل انتقال است». لذا هرگونه تعرض به جنبه‌های معنوی حقوق مالکیت فکری مترتب بر اثر، به موجب مواد (۱۹) و (۲۵) این قانون جرم است و در صورتی که بر اثر گذشت زمان، استفاده از اثر با رعایت قانون برای همگان آزاد باشد به موجب ماده (۲۶) همان قانون وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌تواند به عنوان شاکی خصوصی هرگونه تغییری یا تحریف در آثار مورد حمایت قانون را مورد پیگیری قرار دهد.

این طرح که پیرامون تغییر مدت استفاده از جنبه‌های مادی حقوق مالکیت فکری تدوین شده بود از ابتدای پیشنهاد توسط نمایندگان ارائه دهنده تا تصویب در صحن علنی مجلس از لحاظ محتوا مراحل مختلفی را پشت سر گذاشته است. طرح اولیه با انگیزه حمایت ویژه و حفاظت از آثار شهید مطهری به دنبال این بود که با افزودن تبصره- ای به ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸، آثار شهید مطهری را از این ماده استثنا نماید. این طرح پس از مطرح شدن در کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی با تغییر در محتوا، با پیشنهاد تغییر مدت حمایت از حقوق مادی پدیدآورنده از سی سال به پنجاه سال برای طرح در صحن علنی مجلس فرستاده شد. این پیشنهاد پس از طرح در صحن علنی مجلس شورای اسلامی با تغییری عمده در مدت حمایت از حقوق مادی پدیدآورنده مواجه شد که به موجب آن محدودیت زمانی ۳۰ ساله حمایت از آثار مؤلفین، به طور کلی برداشته شد. این طرح، در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ۱۳۸۹/۴/۱۳ مجلس شورای اسلامی به صورت حمایت دائمی از حقوق مادی آثار مؤلفین به تصویب رسید. این مصوبه در جلسه مورخ ۱۳۸۹/۰۴/۲۳ شورای نگهبان مورد بحث و بررسی قرار گرفت و شورای نگهبان نظر نهایی خود را طی نامه شماره ۸۹/۳۰/۳۹۰۲۵ مورخ ۱۳۸۹/۴/۳۰ مبنی بر مغایرت طرح اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و

مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ با موازین شرع و قانون اساسی، به مجلس شورای اسلامی اعلام نمود. این طرح مجدداً پس از اصلاح در تاریخ ۱۳۸۹/۵/۳۱ در صحن علنی مجلس به تصویب رسید و در تاریخ ۱۳۸۹/۶/۱۷ به تایید شورای نگهبان رسید.

۲- بحث و بررسی شورای نگهبان پیرامون طرح اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ - مصوب ۱۳۸۹/۴/۱۳ مجلس شورای اسلامی (مرحله اول)

۲-۱- ماده واحده

ماده واحده- ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب ۱۳۴۸^۱ به شرح زیر اصلاح و تبصره آن حذف می‌گردد.

"ماده ۱۲- حقوق مادی پدید آورنده موضوع این قانون به موجب وصایت یا وراثت منتقل می‌شود و اگر وارثی وجود نداشته باشد یا بر اثر وصایت به کسی منتقل نشده باشد به منظور استفاده عمومی در اختیار حاکم اسلامی (ولی فقیه) قرار می‌گیرد."

۲-۱-۱- استدلال موافقین و مخالفین

۲-۱-۱-۱- نظر مخالفین

الف) علت موفقیت افرادی که موفق به ابداع یا تألیفی می‌شوند علاوه بر استعدادهای فردی، فضای علمی جامعه و آورده‌های پیشینیان نیز بوده است، لذا برای اینکه عموم افراد جامعه نیز بتوانند به صورت رایگان از این ابداع یا تألیف استفاده نمایند، عموماً حق استفاده مولف یا مبدع به صورت مدت‌دار است تا پس از گذشت مدت زمانی معین، امکان استفاده رایگان دیگران نیز از آن اثر فراهم گردد. از این رو، در صورت دائمی شدن حق صاحب اثر، موجبات اضرار به جامعه فراهم می‌آید.

ب) اولاً حق مالکیت معنوی، از سوی شارع، پذیرفته نشده است.

۱- ماده ۱۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان: مدت استفاده از حقوق مادی پدیدآورنده موضوع این قانون که به موجب وصایت یا وراثت منتقل می‌شود از تاریخ مرگ پدیدآورنده سی سال است و اگر وارثی وجود نداشته باشد یا بر اثر وصایت به کسی منتقل نشده باشد برای همان مدت به منظور استفاده عمومی در اختیار وزارت فرهنگ و هنر قرار خواهد گرفت.

تبصره - مدت حمایت اثر مشترک موضوع ماده ۶ این قانون سی سال بعد از فوت آخرین پدیدآورنده خواهد بود.

ثانیاً بر فرض پذیرش حق مالکیت معنوی از سوی شارع برای مؤلف، پس از گذشت چندین دهه از زمان تألیف، ورثه بسیاری برای مؤلف وجود خواهد داشت، در نتیجه این حق به افراد بسیاری منتقل می‌شود که به جهت ارزش ناچیز حصه هر فرد، نه تنها حق مزبور مالیت ندارد، بلکه ملکیتش هم قابل اعتبار نیست.

ثالثاً امام، وارث کسی است که وارثی ندارد. لذا امام مسلمین در چنین مواقعی، مال‌الارث به جا مانده را به هر صورتی که مصلحت بداند، مورد استفاده قرار می‌دهد. از این رو، مقید نمودن امام (=ولی فقیه) در این مصوبه، به مورد استفاده عمومی قرار دادن حقوق مادی پدیدآورنده اثر، خلاف شرع است.

ج) از یک سو اصل پذیرش حق مالکیت معنوی، خلاف صریح نظر حضرت امام خمینی (ره) در تحریر الوسیله است. از سوی دیگر، فلسفه پذیرش این حق، حمایت از نظام سرمایه داری و سرمایه‌داران است تا این افراد بتوانند با انحصار علوم به منافع مالی بیشتری دست یابند.

د) پذیرش حق مالکیت معنوی به صورت دائم برای پدیدآورندگان آثار، از این جهت که ممکن است ورثه این افراد، اثر مزبور را مورد انتشار مجدد قرار نداده یا به قیمت آن بیفزایند، موجب ایراد ضرر به عموم افراد جامعه و عدم استفاده آنها شود، لذا براساس اصل ۴۰ قانون اساسی که هیچکس نمی‌تواند اعمال حق خویش را وسیله اضرار به غیر یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد، این ماده مغایر با قانون اساسی می‌باشد.

ه) موضوع این ماده از دو جهت قابل بررسی است: اول پیرامون به رسمیت شناخته شدن حق معنوی مالک از نظر شرع است که مقام معظم رهبری در این زمینه (بر خلاف حضرت امام (ره)) این حق را به رسمیت می‌شناسند. دوم در مورد تداوم بقاء این حق که به نظر می‌رسد تا جایی که عرف، این تبعیت و ارتباط را بپذیرد، حق معنوی مالک باید رعایت شود، به این معنا که ملاک شرعی و عقلی بقای حق معنوی پدیدآورندگان آثار، باید بقای عرفی ارتباط میان مؤلف با اثر باشد و نه زمان.

لذا پذیرش این حق به صورت دائم برای نسل‌های بعدی مؤلف از این نظر که حقی را بدون هیچ ارتباطی برای نسل‌های بعدی مؤلف ایجاد می‌کند، خلاف شرع می‌باشد.

و) مبنای پذیرش هر حقی، یکی از دو مورد شرع یا عرف عقلاء است. حقوق معنوی را شرع ایجاد نکرده است که محدود کردن آن و لحاظ مدت زمان برای آن خلاف شرع باشد. در نتیجه مبنای پذیرش این حق عرف است و برای رسیدن به پاسخ در باب محدود کردن آن نیز باید به عرف مراجعه شود، اما در این خصوص چون عرف، معیار و ضابطه‌ای ندارد و از سوی دیگر حتماً باید زمانی برای آن معین گردد، مقدار عرفی ۲۰ یا ۳۰ سال، معیار منطقی و معقولی است.

ز) با توجه به اینکه اطلاق ماده شامل مواردی نیز می‌گردد که مؤلف از طریق عدم اجازه تجدید چاپ، مانع انتفاع عموم افراد جامعه می‌شود، به جهت ممانعت از استفاده عموم، خلاف موازین شرع می‌باشد.

الف) مطرح کردن نقش جامعه از جهت آموزش و رشد استعداد های افراد، در ابداع، اختراع یا خلق آثار، برای توجیه لزوم استفاده رایگان از حقوق معنوی مولفین پس از سپری شدن مدتی از زمان، قابل خدشه است؛ چه آنکه این موضوع در مورد اعیان نیز وجود دارد؛ زیرا افراد در همین جامعه مهارت و شیوه کارکردن را آموخته است و اعیان مزبور را به دست آورده است، پس به چه دلیلی این حق استفاده رایگان جامعه در مورد اعیان پذیرفته نمی-شود.

ب) اولاً بر اساس نظر حضرت امام (ره) حقوق معنوی از نظر شرعی پذیرفته نشده است. اما حال بر فرض پذیرش از سوی شارع، علتی برای محدود شدن و عدم ادامه آن وجود ندارد. ثانیاً مقید کردن ولی فقیه به استفاده عمومی از حق معنوی مزبور، اشکالی ندارد؛ زیرا این موارد نیز مثل انفال است که از سوی شارع برای استفاده شخص خاصی تعیین نشده است و باید به استفاده عمومی برسد که این ماده نیز همین موضوع را مورد تأیید قرار می دهد.

ج) مفروض ماده پذیرش حقوق معنوی مؤلف است و صرفاً در مورد استفاده دائمی از آن و به ارث رسیدنش بحث می کند، لذا محل بحث، پیرامون خلاف شرع بودن این حق، در این ماده نیست و باید در مورد قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ بحث شود.

د) بر فرض پذیرش حقوق معنوی، تا زمانی که این حق، ارزش عقلایی دارد و جزء حقوق مؤلف به حساب می-آید، باید برای خود مؤلف یا ورثه اش، این حق محترم شمرده شود. از این رو، محدود کردن این حق، نیازمند دلیل است که در این خصوص دلیلی برای محدود کردن وجود ندارد.

۲-۳- نظر شورای نگهبان

«اطلاق ماده واحده از این حیث که حقوق مادی مورد نظر در مواردی که عرف این حق را متعلق به اشخاص مذکور نمی داند، خلاف موازین شرع شناخته شد و از نظر اینکه تعلق این حق بطور دائم به آنان موجب اضرار به منافع عمومی می شود، مغایر اصل ۴۰ قانون اساسی است.»

۳- بحث و بررسی شورای نگهبان پیرامون طرح اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ - مصوب ۱۳۸۹/۵/۳۱ مجلس شورای اسلامی (مرحله دوم)

۳-۱- ماده واحده

ماده واحده به شرح ذیل اصلاح شد:

ماده واحده- ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب ۱۳۴۸ و تبصره آن به شرح زیر اصلاح می‌گردد.

ماده ۱۲- مدت استفاده از حقوق مادی پدید آورنده موضوع این قانون که به موجب وصایت یا وراثت منتقل می‌شود از تاریخ مرگ پدیدآورنده پنجاه سال است و اگر وارثی وجود نداشته باشد یا بر اثر وصایت به کسی منتقل نشده باشد برای همان مدت به منظور استفاده عمومی در اختیار حاکم اسلامی (ولی فقیه) قرار می‌گیرد.

تبصره- مدت حمایت اثر مشترک موضوع ماده (۶) این قانون پنجاه سال بعد از فوت آخرین پدیدآورنده خواهد بود. **ظ**

۳-۱-۱- استدلال

عبارت "عمومی" در این ماده در مقابل "خصوصی" نیست بلکه در مقابل استفاده شخصی است. اگر منظور از استفاده عمومی، تکلیف ولی فقیه و حاکم اسلامی به استفاده برای عموم باشد، دارای اشکال است؛ اما به نظر می‌رسد در اینجا چون وارثی وجود ندارد و وصایتی هم نیست؛ بر اساس این قاعده که ولی فقیه "وارث من لا وارث له" می‌باشد؛ اختیار آن در دست ولی فقیه است و ایشان می‌تواند به هر نحو آنرا استفاده نماید اعم از اینکه به شخص بدهد؛ خودش استفاده نماید یا برای عموم استفاده نماید و لذا اشکالی نسبت به آن وارد نمی‌باشد.

۳-۱-۲- نظر شورای نگهبان

باتوجه به اصلاحات بعمل آمده ماده واحده مذکور (اصلاحی) مغایر با موازین شرع و قانون اساسی نمی‌باشد

پیوست‌ها

۱- جدول تطبیقی مغایرت‌های اعلامی شورای نگهبان و اصلاحات آن از سوی مجلس شورای اسلامی

۲- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۳- متن طرح یک فوریتی اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸

مصوب ۱۳۸۹/۴/۱۳ مجلس شورای اسلام ایران

۴- متن اصلاحی طرح یک فوریتی اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان

مصوب ۱۳۴۸ مصوب ۱۳۸۹/۵/۳۱ مجلس شورای اسلامی ایران

- ۵- نظر مورخ ۱۳۸۹/۴/۲۳ شورای نگهبان در خصوص طرح یک فوریتی اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ مصوب ۱۳۸۹/۴/۱۳ مجلس شورای اسلامی ایران
- ۶- نظر مورخ ۱۳۸۹/۶/۱۷ شورای نگهبان در خصوص اصلاحیه طرح یک فوریتی اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ مصوب ۱۳۸۹/۵/۳۱ مجلس شورای اسلامی ایران.